NIEUWSBRIEF EVANGELIE LEVENSNABIJ
www.evangelielevensnabij.be

bpost
PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

- Driemaandelijks contactblad 36ste jaargang nr. 4 (oktober – november – december 2024)
- Afgiftekantoor: 9030 Mariakerke MAIL.
- Evangelie Levensnabij Rekeningnummer IBAN-nr. BE45 9795 3507 0189
- Contactadres redactieverantwoordelijke: Bart Pieters, Begijnhof 34, 8500 Kortrijk.
bart.pieters@skynet.be - 056 21 47 12
- Website: www.evangelielevensnabij.be

--- INHOUD ---

Blz. 2	Redactioneel
Blz. 3	Eenzaamheid
Blz. 7	Uit de recente kerkgeschiedenis
Blz. 10	Het begrip ‘bezield verband’
Blz. 11	Woorden voor het onzegbare deel 2
Blz. 15	Ontmenselijken
Blz. 16	Klein verhaal
Blz. 17	Profetische theologie
Blz. 21	Arizona en gevangen
Blz. 23	In memoriam Gustavo Giuttérez
Blz. 25	Wie wil daar nu deel van uitmaken?
Blz. 26	Nieuwe Toravertaling Oosterhuis
Blz. 27	Wensen

In de kijker ....

Vlammen tegen eenzaamheid
p. 2

DE WARMSTE WEEK

BEZIELD VERBAND

1. Redactioneel

TOCH WORDT HET WEER KERSTMIS

…en doet ons gaan in tranen maar ongebroken
door de nacht van de schepping
en houdt ons gaande naar een nieuwe geboorte.
(Oosterhuis)

Op 5 november 2024 heeft Donald Trump de Amerikaanse presidentsverkiezingen gewonnen. Ik had me voorgenomen om 's nachts niet naar het scherm van mijn smartphone te kijken kwestie van zo rustig mogelijk te kunnen slapen. Ik kon het niet laten en werd fysiek onwel naarmate de uitslagen een trend werden. Over Trump is al veel te veel inkt gevloeid en dat zal de komende 4 jaar helaas niet anders zijn. Het vooruitzicht dat er weinig dagen voorbij zullen gaan zonder nieuws over zijn strapatsen, stemt mij niet vrolijk.

Terwijl ik dit schrijf, d.d. 26 november 2024, raakte bekend dat in een aantal gemeentes, waaronder Izegem, Vlaams Belang méé aan de macht komt. De dam mag dan al gebroken zijn, de zondvloed blijft (voorlopig) uit.

Ik moet toegeven dat het me allemaal raakt. Het staat zó haaks op de boodschap van de man uit Nazareth en toch gebeurt het in ruime mate mede in zijn naam: de christelijke – óók katholieke – stem was van essentieel belang bij de verkiezing van Trump en ook bij Vlaams Belang stonden er overtuigde katholieken op de lijst…

Welke god wordt hier aanbeden?
Ik wil de joodse oorsprong van het christendom toch weer even in herinnering brengen: Jezus was een gelovige jood, geen christen. Dat kwam pas later. Geen zoon van God maar een mens. Wél een profeet, een geroepene of in onze taal: meer een activist tegen de Romeinse overheersing. Met een vurig pleidooi voor solidariteit met de allerarmsten, met de vreemdelingen 'want zelf zijn jullie vreemdelingen geweest in het land van Egypte.'

Het was Jezus' taak om de mensheid weer aan het ideaal te herinneren dat we ook in de Thora lezen: je leeft niet voor jezelf alleen. Je leeft voor je medemens, die is zoals jij. Waar het om gaat is het bouwen aan een nieuwe, rechtvaardige wereldorde. Hier op aarde, niet in de hemel.
Veel van die revolutionaire oorsprong is verloren gegaan. Het christendom werd grotendeels een autoritair instituut. Ik hoor Huub, de geschorste Jezuïet, tijdens onze vele gesprekken nog schamperen over 'die sekte in Rome'.

Dit zegt hij: de Bijbel is het verhaal over een god die bevrijding wil uit onderdrukking. 'God' is hij die de ellende van de onderdrukten ziet.

In het bijbelse verhaal is God de stem die gerechtigheid uitroept als criterium voor een menswaardig bestaan, en de ene profeet na de andere (Amos, Jesaja, Jezus) velt een profetisch oordeel over een wereldorde die mensen uitstoot, een wereldmarkt waarop de waardigheid van arme en kansloze mensen niet telt.

Ik voel me meer verwant met mensen die niet gelovig zijn maar consequent kiezen voor de verliezers dan met de zogenaamde 'christenen' die de andere kant opkijken als het gaat om uitbuiting, uitsluiting en onderdrukking.

Overal ter wereld zullen we op 25 december weer bij de voederbak staan waarin het kind werd geboren waarvoor machthebbers ook nu nog op de knieën gaan. Hij ging door de knieën voor mensen die geen voorbehouden plaats hadden op het erepodium van hun tijd.
Laten wij met Kerstmis de afspraak maken en jaarlijks hernieuwen dat ook wij ons zullen laten leiden door de stemmen van de stemlozen en ons niet laten óverstemmen door fake news en hate speech.

Zalig Kerstmis voor u allen én gelukkig nieuwjaar!

Bart namens de redactie van de Nieuwsbrief
Evangelie Levensnabij

De Aanbidding der Wijzen, ca. 1619
Peter Paul Rubens

2. Eenzaamheid

Het is weer zover: decembermaand, feestmaand. Althans, voor de meeste mensen, of daar gaan we toch van uit. Het kan ook net de periode van het jaar zijn waarin het gevoel van eenzaamheid prangender is. Mooi dus dat ‘De Warmste Week’ dit jaar focust op eenzaamheid, want het is een niet te onderschatten probleem.
Eén mythe moeten we in ieder geval al doorprikken. Het is niet zo dat het aantal zelfdodingen piekt tijdens de feestdagen omdat mensen zich vooral dan eenzaam voelen. Volgens Zelfmoord1813.be tonen verschillende studies juist een hogere frequentie van zelfdodingen in de lente en zomer. Dat blijkt een wereldwijd patroon bij zowel mannen als vrouwen en binnen verschillende leeftijdsgroepen. Een echte verklaring is er niet voor.

Taboe
Het lijkt nochtans aannemelijk dat de piek in de donkerste maanden zou liggen. Gebrek aan zonlicht werkt deprimerend, en de eindejaarsfeesten kunnen je harder dan anders confronteren met moeilijkheden of conflicten in de familie, met het gebrek aan een partner, met het gemis van een overleden geliefde, met je penibele financiële situatie waardoor je niet kunt meedoen met cadeautjes en dure feestmaaltijden. De onvermijdelijke en onontkoombare kerstfilms, reclamefolders, helverlichte winkelstraten en vrolijke kerstmuziek kunnen in schril contrast staan met de eenzaamheid die mensen met zich meedragen.
Eenzaamheid komt trouwens in alle leeftijdsgroepen voor. Het is een misvatting te denken dat vooral ouderen ermee kampen. Naar schatting zou 20 procent van de jongeren zich eenzaam voelen, onder wie zelfs ook de populairsten van de groep. Achter de façade van succes en erbij horen, zit niet per se echte connectie met leeftijdsgenoten.
Eenzaamheid hangt vaak samen met ingrijpende veranderingen, en die kunnen in alle levensfasen voorvallen: verhuizen, een nieuwe school, een scheiding, op kot gaan, een ontslag of een andere job, een kind krijgen, een sterfgeval, in armoede belanden… De aantallen mensen die zich eenzaam voelen,

blijven over de generaties heen min of meer gelijk. En eenzaamheid treft mannen en vrouwen in ongeveer dezelfde mate, al lijken mannen er minder makkelijk mee naar buiten te komen. Mogelijk is dat laatste een kwestie van trots, want rond eenzaamheid hangt nog steeds een taboe en eenzaam zijn wordt al te gemakkelijk geassocieerd met zwakheid en persoonlijk falen.

Selffulfilling prophecy

Eenzaamheid bestaat in soorten. Iedereen heeft weleens een periode dat je weinig mensen ziet. Je bent druk benomen door werk en/of gezin, en daardoor valt je sociaal leven stil – sociale eenzaamheid. Maar ook als je wel met mensen in contact komt, kun je je alleen voelen, omdat je wel mensen om je heen hebt, maar geen hechte, affectieve band met hen kunt hebben, zoals de zonet vermelde populaire jongeren. Ook mensen die in een slechte relatie zitten, of in een relatie die alleen nog draait op routine, kunnen die affectieve eenzaamheid voelen. Vaak voelen ze die zelfs scherper dan alleenstaanden, omdat de eenzaamheid van partners die van elkaar vervreemd geraakt zijn, geen intimiteit meer kennen en bij elkaar op een muur botsen, minder zichtbaar is en minder wordt erkend. Onderzoek wijst uit dat vooral heterovrouwen deze vorm van eenzaamheid ervaren, voornamelijk omdat zij binnen het koppel of het gezin – ongezien – het grootste deel van het werk verzetten, zowel praktisch als emotioneel. Als eenzaamheid gedurende lange tijd een constante wordt, kunnen mensen op de lange duur ook existentiële eenzaamheid ervaren, een gevoel van complete zinloosheid.

Zeker in dat laatste geval is het risico van compleet isolement groot, en dat blijft niet zonder gevolgen voor de mentale en fysieke gezondheid. Het is dan ook ronduit alarmerend dat er bij drie tot tien procent van de jongeren sprake zou zijn van chronische eenzaamheid. In absolute aantallen gaat het over een enorm grote groep. Langdurige eenzaamheid is gelinkt met depressie en zou volgens onderzoek zelfs meer kans geven op vroegtijdig overlijden dan roken of obesitas. Die eenzaamheid knaagt dus bijna letterlijk aan je. “Het voelt als honger hebben; honger hebben terwijl iedereen om je heen zich klaarmaakt om naar een feest te gaan”, schrijft Olivia Laing treffend in The Lonely City. Adventures in the Art of Being Alone.

Wie langdurig eenzaam is, gaat gaandeweg ook anders naar mensen en situaties kijken. Eenzaamheid maakt overgevoelig, kritisch en zelfs achterdochtig. Zo wordt een onschuldig gesprekje op straat of aan de kassa veel intenser beleefd en veel groter gemaakt dan het eigenlijk is. Valt zo’n korte interactie negatief uit, dan vermindert de neiging om een volgende keer nog een praatje te slaan, vanuit de verwachting of de schrik dat het weer negatief zal uitdraaien. Het is het perfecte recept voor een selffulfilling prophecy. Ook chronisch eenzame jongeren ontwikkelen vaak negatieve denkpatronen die hun sociaal leven zwaar hypothekeren. In haar jarenlange onderzoek naar die doelgroep, stelde Marlies Maes vast dat die jongeren bijvoorbeeld überhaupt niet geneigd om in te gaan op een uitnodiging, want als ze ergens voor uitgenodigd worden, zullen ze denken dat dat toeval is of dat ze gevraagd worden uit medelijden, niet omdat iemand hen leuk vindt.

Daarom is het van groot belang die mechanismen door te hebben wanneer je contact probeert te maken met iemand die chronisch eenzaam is of wanneer je zelf in de situatie bent. Dan zul je begrijpen dat er meer nodig is dan het advies te geven om zich in te schrijven voor een of andere cursus en zo weer onder de mensen te komen. En dan zul je ook begrijpen waarom het niet noodzakelijk een succes wordt als je eens ‘een eenzame uitnodigt’ tijdens de feestdagen. Of als je een eenzame jongere inschrijft in de jeugdbeweging, zodat ze weer in contact komen met andere jongeren. Het lijkt een logische vanzelfsprekendheid dat ze dan wel gewoon zullen meedraaien met de groep, maar het zal niet werken voor een chronisch eenzame jongere. Goede wil en empathie volstaan niet altijd. Wanneer het intermenselijke vertrouwen en/of het zelfvertrouwen fundamenteel geschonden is, is professionele hulp of begeleiding soms aangewezen. Een training in sociale vaardigheden kan al heel wat betekenen.

Gedeelde smart, halve smart?

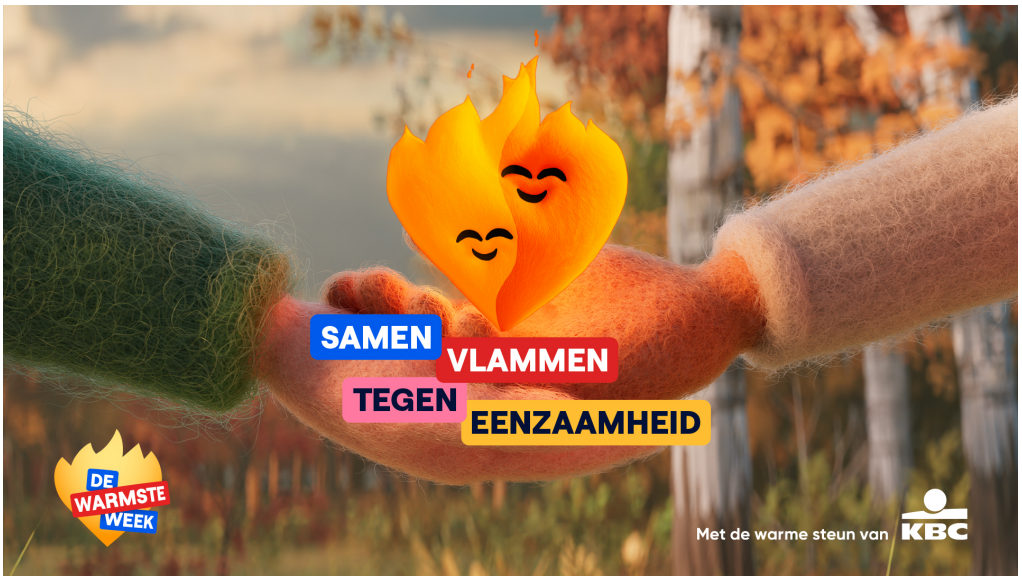
Maar wat helpt er als eenzaamheid nog niet zo'n problematische omvang heeft aangenomen? Erover praten met anderen? "Gedeelde vreugd is dubbele vreugd; gedeelde smart, is halve smart", zegt de volkswijsheid immers. Wanneer je in gesprek met anderen merkt dat je niet alleen staat met je smart en dat anderen hetzelfde voelen als jij, dan helpt dat inderdaad om de eigen negatieve gevoelens te normaliseren en te accepteren. Ook gevoelens van eenzaamheid. En toch. Lisanne Pauw, een Nederlandse psycholoog die haar doctoraat maakte over het onderwerp, maakt hier een kanttekening bij. Ze stelde vast dat het niet in alle gevallen helpt om over je negatieve gevoelens te praten. Als die ander dan alleen maar blijft herhalen hoe verschrikkelijk het toch voor je moet zijn dat je je eenzaam voelt, dan wordt dat negatieve gevoel alleen maar versterkt.

Pauw wijst hierbij op het wezenlijke onderscheid tussen emotionele en cognitieve steun. Met emotionele steun bevestig je de emotie van de ander. Zoals in het voorbeeld: je geeft te kennen dat je begrijpt hoe lastig, ontwrichtend, teleurstellend, zwaar… eenzaamheid is. Zo help je de ander met het accepteren van die emoties en schep je een zekere verbondenheid, maar verminder je op geen enkele manier het lastige, ontwrichtende, teleurstellende, zware van dat gevoel van eenzaamheid.

Door cognitieve steun te bieden help je de ander echter om de dingen in een ander perspectief te zien: je legt bijvoorbeeld uit dat eenzaamheid een universele ervaring is, dat het niet iets is om je over te schamen, dat er al een zeer belangrijke eerste stap gezet is met het probleem ter sprake te brengen, dat er manieren zijn om eenzaamheid effectief tegen te gaan. Door eenzaamheid te duiden als een situatie waaraan iets kan worden gedaan, doe je iets constructiefs. Eenmaal de ander ziet dat eenzaamheid geen onveranderlijk lot is, geen straatje zonder eind, zal ook diens gevoel erover veranderen en kan er hoop komen in plaats van verdriet of schaamte. Voorwaarde blijft wel dat de eenzame persoon zich werkelijk gehoord voelt, dat je oprechte betrokkenheid toont en niet koudweg wat theoretische inzichten oprakelt.

Huidhonger

Nog een lastige kant van eenzaamheid is het gebrek aan lichamelijk contact. Ook daar wordt maar weinig over gesproken, al heeft de coronacrisis wel een veel bredere groep mensen vertrouwd gemaakt met het begrip 'huidhonger', omdat ze ineens zelf ook dat gemis ervaarden. Mensen zijn groepsdieren, en dus zit de nood aan gezelschap en nabijheid in ons DNA. Elkaar aanraken en eens vastpakken hoort daarbij. Voor je welzijn is het zelfs even essentieel als eten en drinken. Wie zich eenzaam voelt, heeft daarom soms veel meer aan een eenvoudige knuffel dan aan een lang gesprek. Of krijgt het liefst beide, natuurlijk.

Dubbelzinnig verlies

Alleen zijn en eenzaamheid vallen niet noodzakelijk samen, en – nogmaals – een romantische relatie is geen instant tegengif voor eenzaamheid. Sommige mensen zijn ook gewoon graag alleen. Ze houden van een zeker isolement. Al zijn ze in de minderheid, ze bestaan wel. En er zijn ook mensen die gaandeweg geleerd hebben om op een goede manier alleen te zijn en de vrijheid te omarmen die ermee gepaard gaat. Het groeiende aantal solohuishoudens mag daarom niet zomaar geduid worden als een eenzaamheidsepidemie:

Wat volgens de Duitse filosoof en journalist Daniel Schreiber wel voor alle alleenstaanden geldt, is dat ze moeten zien om te gaan met het allesoverheersende maatschappelijke ideaal van de romantische liefde. Overal om ons heen wordt dat ideaal bezongen, verfilmd, verhaald, gepreekt en in reclame vooropgesteld. Zowat alle kerstfilms op tv gaan over het – eindelijk! – vinden van de ware liefde. Zelfs tv-series die draaien rond de vriendschap tussen volwassenen – Friends, The Big Bang Theory –, monden in het laatste seizoen uit op liefdesrelaties.

Willens nillens internaliseren mensen gaandeweg vanzelf dat ideaal. En doordat alleenstaanden er voortdurend aan worden herinnerd dat ze niet het leven leiden dat ze horen te leiden, rouwen ze onvermijdelijk om wat ze niet hebben. Zo creëert het romantische ideaal misschien zelfs meer pijn, schaamte en eenzaamheid dan het alleen-zijn op zich. Schreiber spreekt in die context over ‘dubbelzinnig verlies’: het gevoel iets verloren te zijn zonder precies te weten wat het is – in dit geval: de levens die je niet leidt, de onvervulde plannen en dromen omtrent je leven. Het is in zijn ogen een van de belangrijkste taken van volwassenheid daarmee te leren omgaan.

Vriendschap

Wie alleen leeft, heeft sowieso te maken met een heel conglomeraat van dubbelzinnig verlies. Hier komt voor Schreiber het belang van vriendschap in het vizier. Want, noteert hij, “zelfs als er geen langdurige liefdesrelatie ontstaat, zelfs als we geen gezin stichten, zelfs als we alleen door het leven gaan: bijna altijd onderhouden we vriendschappen”. Voor veel mensen en zeker voor alleenstaanden “behoren die tot de minst betwiste, meest duurzame en meest bevredigende van alle innige persoonlijke relaties”, voegt hij eraan toe.

Daarnaast vermeldt hij het niet te onderschatten belang van een netwerk van weak ties, het geheel van ‘zwakke sociale banden’ met buren, winkeliers bij wie je boodschappen doet, collega’s, kennissen en mensen die je toevallig ontmoet. Dat netwerk is voornamelijk gebouwd op vriendelijkheid, een essentiële factor voor onze sociale en emotionele gezondheid.

Laten we elkaar voor het nieuwe jaar dus maar veel vriendschap en ook gewone vriendelijkheid toewensen. En laten we zelf die goede vriend(in) zijn voor anderen, en die toevallige, vriendelijke voorbijganger die met een glimlach, een ‘goeiedag’ of een kort praatje zonder het te weten iemands dag kan maken. Naastenliefde begint echt in de eenvoudigste dingen.

(Frederique Vanneuville)

3. Uit de recente kerkgeschiedenis

Priesters en religieuzen voor gerechtigheid en vrede

In 1983 stapten een groep priesters en religieuzen duidelijk herkenbaar mee op in de antirakettenbetoging. Ze bleven regelmatig samenkomen onder de naam ‘Priesters en Religieuzen voor Vrede en Gerechtigheid’. In samenwerking met kerkelijke (Pax Christi, Broederlijk Delen,…) en niet-kerkelijke groepen (VAKA,…) voerden ze actie voor vrede en gerechtigheid in de wereld. De groep engageerde zich o.a. voor de bevrijdingstheologie, het Conciliair Proces, de Acht-Meibeweging en politieke vluchtelingen.

De naam werd lichtjes aangepast tot ‘Priesters en Religieuzen voor Gerechtigheid en Vrede’ (PRGV). Hij werd gecoördineerd door Marc Cornelis en telde een 90-tal priesters die de verslagen ontvingen. Een 20-tal waren actief in de Initiatiefgroep. Enkele bekende leden: Luc Versteylen, Jean-Pierre Goetghebuer, Luc Vankrunkelsven en Guido De Schrijver. In de jaren ’90 steunde hij initiatieven tegen de regimes in El Salvador en Guatemala, tegen het racisme en de doodstraf, voor de afschaffing van de schuldenlast van de derde wereld en voor het kerkasiel.

Daarnaast engageerde de groep zich ook geleidelijk voor 'rechtvaardigheid binnen de kerk' en kwam ze op voor de rechten van priesters die in conflict kwamen met de kerkelijke overheid (zowel in Vlaanderen als in het buitenland). Het jaarlijkse 'beraad' van de groep had in 1987 als thema "Mensenrechten in de Kerk". Aanvankelijk ging het om sporadische gevallen, maar in de loop van de jaren 1990 raakte dit binnenkerkelijke engagement meer op de voorgrond. Priesters die problemen kregen met de kerkelijke hiërarchie, zoals Norbert Bethune en Rik Devillé, traden toe tot de groep. Zij stelden de vraag: Kan je als priester opkomen voor rechtvaardigheid in de maatschappij en tegelijk de ogen sluiten voor het onrecht binnen de kerk?

Rik publiceerde in 1992 zijn boek ‘De laatste dictatuur. Pleidooi voor een parochie zonder paus’, en Norbert in 1995 ‘Zonde van dat verplichte celibaat’. Naarmate meer aandacht ging naar onrecht binnen de Kerk, haakten – waarschijnlijk niet toevallig – meer en meer priesters af. In 1999 bezonnen de leden zich over de toekomst van PRGV. Toen kwam duidelijk de moeilijke evenwichtsoefening naar boven tussen de aandacht voor de maatschappelijke problematiek van rechtvaardigheid en vrede én de aandacht voor rechtvaardigheid en democratie binnen de kerk zelf. De aandacht voor de derde wereldproblematiek viel stil en de groep ging een kerkkritische koers varen. Hij slaagde er niet in om nieuwe jongere priesters en religieuzen aan te trekken. Uiteindelijk werd hij op 31 december 2002 opgeheven.

Mensenrechten in de kerk

In zijn boek ‘De laatste dictatuur, pleidooi voor een parochie zonder paus’ was nergens sprake van kindermisbuik. Maar na de publicatie ervan werd Rik Devillé, tot zijn eigen verrassing, overstelpt met getuigenissen over ‘pedofilie’ door geestelijken. Hij bood de slachtoffers een luisterend oor, verzamelde hun verhalen en trok ermee naar zijn aartsbisschop Godfried Danneels. Maar daar ving hij bot. Hij kreeg kerkjuridische antwoorden: “Dit gaat over een ander bisdom,… over een religieuze orde die niet onder mijn bevoegdheid valt,…” Wellicht was deze afwijzende reactie mede een gevolg van Riks slechte reputatie omwille van zijn boek.

Norbert van zijn kant, sinds 1978 aalmoezenier in het Tieltse Sint-Andriesziekenhuis, had daar een levensnabije aanpak in zijn eucharistievieringen, ziekenzalvingen en doopvieringen. Hij ging ook patiënt- en familiegericht werken en kritische vragen stellen. Om die laatste reden werd hij al in 1984 ontslagen

uit de vergadering van de hoofdverpleegkundigen. In zijn functie van ziekenhuisaalmoezenier werd hij, in 1988, geconfronteerd met het fenomeen van seksueel misbruik door een geestelijke in dat zelfde ziekenhuis. Hij deed verwoede pogingen om dit te stoppen: bij de verantwoordelijke artsen, de ziekenhuisdirectie, Vangheluwe. Wist hij toen dat hij bij de duivel te biecht ging…. Daarnaast nam een moeder van een meisje met een beperking contact met hem op. Haar dochtertje was het slachtoffer van een broeder in het orthopedagogisch centrum Sint-Idesbald te Roeselare. Hij nam deze zaak ter harte samen met Rik Devillé. Zij werden door broeder Stockman, de overste van de Broeders van Liefde voor de rechter gedaagd omwille van laster en eerroof. Tot hun eigen verbazing wonnen ze deze zaak, ze hadden het geluk een gewetensvolle rechter te hebben. Onlangs gaven de broeders in een gesprek met Norbert en zijn echtgenote toe dat ze deze zaak nu helemaal anders zouden aangepakt hebben…. Het zou 22 jaar duren voor deze slachtoffers eindelijk erkenning kregen.

In 1992 werd Norbert door het ziekenhuis ontslagen, volgens het bisdom ‘omwille van een arbeidsconflict’. Het seksueel misbruik ging onverminderd door…. Het jaar daarop werd hij, omwille van zijn aanstaande huwelijk met Lydia, door de bisschop als priester geschorst. Hij bleef echter drie decennia lang pastoraal actief in twee nieuwe initiatieven die hij stichtte: plaatselijk rond maandelijkse eucharistievieringen in ’t Atelier, en over gans Vlaanderen, samen met vrouwelijke en mannelijke medestanders, in Rent A Priest.

Keren we terug naar 1992. Rik en Norbert vonden elkaar, via de groep ‘Priesters en Religieuzen voor Gerechtigheid en Vrede’. De ‘Vlaamse Werkgroep Mensenrechten in de Kerk’ (WMK) werd geboren, vereniging van mensen die zich gekwetst, geschonden of benadeeld weten door kerkelijke gezagsdragers. Wat een breder luik van misbruik inhoudt dan het seksueel misbruik in de kerk.

De samenkomsten van de groep kenden een grote belangstelling, soms meer dan 30 mensen. Kerkjuristen en theologen namen aan de besprekingen deel. De grootste steun kwam vanuit de toenmalige Werkplaats voor Theologie en Maatschappij. Ondertussen liepen de meldingen van allerlei mensenrechtenschendingen in de rooms-katholieke kerk binnen, vooral bij Rik en Norbert, telkens na hun uitgave van een kerkkritisch boek. Daardoor zijn het de enige priesters in ons land die over die misbruiken massaal werden aangesproken. Maar haast elk lid van de Werkgroep werd ooit wel aangesproken over een of ander misbruik door een clericus.
Om efficiënt te werken werd ‘Mensenrechten in de Kerk’ aanvankelijk in drie groepen opgesplitst: een kerkrechtelijke werkgroep, een groep voor theologische onderbouw en een groep voor bijstand aan de slachtoffers. In 1994 resulteerde dit in de uitgave van het boek van Rik Devillé, “De Katholieke Ziekte, een diagnose”. Daarin wordt het probleem van machtsmisbruik in de Belgische kerk in kaart gebracht. Er werden mechanismen blootgelegd (o.a. de backlash) en methodes aangereikt voor genezing en heling. Dit aanbod werd door de bisschoppen genegeerd. Daarom besloot de Werkgroep om in 1997, met het studieboek “In de Ban van de Kerk”, een handleiding te maken voor kerkelijke oversten en hun diensten om op een meer evangelische en correcte wijze met de problematiek van seksueel en ander machtsmisbruik in eigen rangen om te gaan. Verschillende Vlaamse theologen en kerkjuristen werkten mee aan dit document van de leden van de bijstandsgroep van de WMK. Na de publicatie van dit boek zijn zowel de kerkrechtelijke werkgroep als de groep van theologen gestopt.

Sinds 1997 is de bijstandsgroep, de groep van mensen die vooral de contacten met de slachtoffers onderhield, uitgegroeid tot de huidige “Werkgroep Mensenrechten in de Kerk”. Rik Devillé en Norbert Bethune, die nu nog deel uitmaken van deze werkgroep, waren hierin de voortrekkers. Haar reden van bestaan haalt de werkgroep uitsluitend uit de klachten van de slachtoffers van de rooms-katholieke kerk. Overlevers zoals Linda Opdebeeck en voortrekkers zoals Marc Dewit (de huidige coördinator) kwamen meer en meer op de voorgrond.

Pas in 2010, met het losbarsten van de zaak Vangheluwe, zal de Belgische kerk de zaak van het misbruik ernstig nemen. Het zal opnieuw duren tot 2023, met de tv-reeks 'Godvergeten', tot het leed van de slachtoffers – overlevers noemen ze zichzelf – de volle aandacht krijgt die deze verdienen.

In het boek uit 1995 'Zonde van dat verplichte celibaat' van Norbert Bethune, schreef Jan De Jaeghere: "De getroffen mensen moeten hulp krijgen, zowel slachtoffers als daders. De psychische en materiële schade moet hersteld. Als kerkelijke of andere instanties mee verantwoordelijk zijn, moeten zij mee daarvoor instaan. Het is hun taak preventieve maatregelen te nemen, aan het publiek kenbaar te maken tot welke instanties men zich kan wenden, als er laakbare feiten bekend zijn, de professionaliteit en de neutraliteit van die instanties te garanderen." Dit blijft tot op heden de doelstelling van de Werkgroep Mensenrechten in de Kerk. De groep vindt dat de erkenning van de slachtoffers zich nog onvoldoende vertaalt in een financiële vergoeding voor medische en psychische kosten en de overige schade die door het misbruik werd aangericht.

Niet alleen kinderen, maar ook zusters en paters werden slachtoffer van seksueel misbruik in de kerk. Daarover heeft Rik Devillé in oktober 2024 een nieuw boek geschreven. In 'Donkere gangen' getuigen volwassen geestelijken over het misbruik dat hen is overkomen binnen de muren van kloosters en abdijen.

Slotbeschouwing

In de titel gebruiken we het woord 'kerkgeschiedenis'. Want ook deze werkgroepen zijn 'kerk', méér dan sommige verschijningsvormen van het officieel instituut.
Ten aanzien van de slachtoffers – overlevers – van misbruik, zijn we gaan ontdekken hoe belangrijk 'erkenning' wel is. Ook de inzet voor gerechtigheid, zowel buiten als binnen de kerk, dient als 'kerkwerk' erkend te worden: als essentiële bijdrage voor de opbouw van Gods rijk onder de mensen.
Zonder de inzet voor vrede te vergeten. Met de wrede oorlogen die thans woeden, de aanmaak en het gebruik van killerdrones, en het alsmaar dreigender kernarsenaal, is deze inzet vandaag wellicht nog dringender dan ten tijde van de vredesbetogingen van de jaren 1980.

(Rob, op basis van persoonlijke herinneringen, gegevens over deze twee groepen op internet – www.mensenrechtenindekerk.be – en inbreng van Norbert Bethune)

4. Het begrip ‘bezield verband’

Ik kreeg een boekje cadeau, een boekje met een cd, of beter gezegd: een cd met een boekje. ‘Uitgeleid’ staat op de voorpagina. En ook nog ‘Opvlucht van de geest’. Links bovenaan ‘cd’. In het midden: de schilderij ‘barmhartige Samaritaan’ van Vincent van Gogh. En onderaan: Tekst: Huub Oosterhuis Muziek: Tom Löwenthal.

Dat moest me wel aanspreken. *Uitgeleid* blijkt een tekstcyclus te zijn. Oosterhuis gaf aan Löwenthal de opdracht er muziek van te maken. Het Koor van Ekklesia Amsterdam zong het in. Ter inleiding schreef Oosterhuis een essay, *Opvlucht van de geest*. Het geheel kwam uit eind 2021.

Ik beluisterde de cd en las het essay, niet meer dan 14 bladzijden. Daar stootte ik op de uitdrukking ‘bezield verband’. Dat deed een belletje rinkelen. Ze staat vooraan op elke Nieuwsbrief. Evangelie Levensnabij is aangesloten bij Bezield Verband Vlaanderen. Dit noemt zichzelf een beweging rond zingeving en spiritualiteit die vanuit een fundamenteel respect bezielde en bezielende mensen uitnodigt om een open beweging te vormen (www.bezieldverbandvlaanderen.be)

Maar waar komt de uitdrukking vandaan? Het essay van Oosterhuis begint met de sterrenhemel. De zeventienjarige Huub schouwde het universum: *en ik voelde me klein, en ik voelde me groot. En ik voelde een mateloos verlangen naar – ja naar wat? Of wie?*

En gedurende elf seconden besefte ik dat er in mij een even grote, onbegrensde ruimte was als boven mij en om mij heen; dat ik van binnen, in mijn ‘ziel’ even oneindig ben als het universum oneindig is.

Een bladzijde verder komt het: *Psalm 8 bezingt een gelukservaring: het huiverend weten dat er een onbegrijpelijk groot bezield verband is waarin je opgenomen bent en gekend wordt: het universum van een jij, van iemand met een naam.*

Dat weten van verbondenheid, van toebehoren aan hemel en aarde en alles – die intuïtie ‘dat aan je gedacht wordt’ – dat je gescheidenheid, je onmacht, je vervreemding, niet de laatste waarheid is – dat je bedreigd, opgejaagd, voortvluchtig, toch gekend bent en omgeven – dat is een gelukservaring die door sommigen een godservaring wordt genoemd.

In het vervolg gaat het over het grote Bijbelse verhaal met haar hoop die zich niet verzoent met de feiten. En over de kerken: de stille gastvrije gebouwen, en de plaatsen waar het Bijbelse Grote verhaal in een onverstaanbare taal gezegd en gezongen werd, en ook nog het instituut, die bolwerken van georganiseerde religie.

Maar dan komt het begin terug: onze hang naar *‘het hogere’, en ons ‘mateloos verlangen’ naar vervoering. En wat Salman Rushdie ‘Opvlucht van onze geest’ noemt, de bijbel gunt het ons allemaal. Maar één ding gaat voor alles en daarin is dat boek hardnekkig en eenkennig: doe recht, doe leven.*

Daar komt dus ‘bezield verband’ vandaan. Het leert ons hoe verwant we zijn met alle zoekers en dromers van verleden en toekomst overal op deze aarde. Maar ook: dat we erfgenaam zijn van die oude woorden:

Als je broeder of je zusje diep is weggezakt
zijn handen reiken niet ver genoeg
zal je hem vasthouden
hij zal overleven naast jou.

5. Woorden voor het onzegbare (deel 2)

De officiële liturgische taal

De levende confrontatie tussen traditie en ervaring heeft in de liturgie van de RK Kerk praktisch 400 jaar stilgestaan. Zij is als het ware ingevroren in de Latijnse mis. Het Tweede Vaticaanse Concilie, door Johannes XXIII in Rome bijeen geroepen, begon in 1962 met het bespreken van de dringende behoefte aan vernieuwing van de liturgie. Onder veel conservatieve weerstand kwam er een compromis-document uit, maar van een diepgaande vernieuwing is na jaren strijd nog nauwelijks sprake.
Huub Oosterhuis was al in 1960 in de Amsterdamse Studentenekklesia begonnen die mis met haar vastgevroren formules en rubrieken te ontdooien en het bloed in haar aderen weer te laten stromen.
De nieuwe liturgische vorm en taal die ontstonden, hadden al gauw weinig meer met die middeleeuwse mis te maken, des te meer met de Bijbelse wortels van de geloofstraditie. Hij heeft ‘de stomgeslagen mond’ van de beminde gelovigen met zijn liederen geopend. Zijn teksten vertegenwoordigen een actueel gesprek tussen die traditie en de menselijke ervaring, zowel op persoonlijk als op politiek maatschappelijk niveau. Wat er in de jaren zestig gebeurde, is wel eens ‘de Tweede Reformatie’ genoemd.

De reformatie was mede een gevolg van het ontstaan van de afzonderlijke Europese talen en de behoefte om het geloofsverhaal daarin te horen klinken. Het is daarom des te verwonderlijker dat de rooms-katholieke liturgie na de Reformatie nog zo’n vierhonderd jaar heeft kunnen voortbestaan met handhaving van het Latijn dat voor de meeste leken, ook in Rome, al sinds de vroege Middeleeuwen geen verstaanbare volkstaal meer was.

Luther

In 1983, verscheen bij Kok in Kampen het boekje Luther in de spiegel van zijn liederen, door Dr. J.T. Bakker, (deel 49 van de Kamper Cahiers). Daarin viel mij de sterke gelijkenis op tussen de rol die Maarten Luther en Huub Oosterhuis als liturgievernieuwers, met name op het terrein van het kerklied, speelden, de een in de kerk van begin zestiende eeuw, de ander in de katholieke kerk vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw. Daar wil ik wat uitvoeriger bij stilstaan.

In 1523 schreef Luther aan zijn vriend Spalatinus:
‘Wij hebben besloten om naar het voorbeeld van de profeten en oude kerkvaders psalmen voor het volk in de landstaal te maken. (...) Ik wil dat je alle ongewone en hoofse uitdrukkingen vermijdt; de vertaling moet begrijpelijk zijn en aansluiten bij de zin der vertaalde psalmen (...) We moeten hier vrij te werk gaan en met behoud van de betekenis de

oude woorden laten varen en door geëigende vervangen.' Luther ontvouwt in deze enkele zinnen een heel program. Ik zou willen dat we zoveel mogelijk liederen in de volkstaal hadden die de gemeente (..) zou kunnen zingen, we hebben er alleen de dichters niet voor.'

In 1962 zei Huub Oosterhuis, tijdens een symposium over liturgievernieuwing : 'Tot ongeveer 1958 kwam in Nederland geen katholiek dichter op het idee dat hij volwaardig zou kunnen functioneren in de vormgeving van de katholieke liturgie. (...) Zoals een moderne dichter op zoek is naar een poëzie die in staat is om "de ruimte van het volledig leven tot uitdrukking te brengen" - aldus de dichter Lucebert -, zo verlangt de hedendaagse kerkgemeenschap meer en meer de liturgie te maken tot cultische weergave van het volledige, actuele gelovige bestaan. Een liturgie dus in de landstaal, - dat is de taal waarin wij wonen, wortelen en spreken; de taal waarin wij fantaseren en ziek zijn, geld verdienen en liefhebben. Gewoon onze taal waarin alles wat ons aangaat op een of andere manier tot uitdrukking komt, heel onze leefruimte.'

Een nieuwe eredienst in de landstaal betekende voor Oosterhuis veel meer dan Nederlands in plaats van Latijn. 'Heel de vormentaal van onze eredienst is ermee gemoeid, de kerkelijke architectuur, en alles wat zich afspeelt in het kerkgebouw: de liturgische muziek, de regie van de viering' (ib. ongepubliceerd).
Volgens Bakker zag ook Luther 'een heel ander patroon van liturgie voor zich: een radicaal laagkerkelijke manier van samenkomen voor hen die "mit Ernst Christ sein wollen".'
En net als bij Luther gaat het bij Oosterhuis altijd om een 'merkwaardige mengeling van binding aan de traditie en radicale vernieuwing' (Bakker). Zoals de Nederlandse schrijver Anton van Duinkerken het zei: 'Men huldigt de traditie het best door haar te vernieuwen.'

Luther begon, bij gebrek aan dichters, zelf liederen te schrijven en gaf een bundeltje uit. Een aantal daarvan zijn beroemd, zoals 'Een vaste burcht is onze God'. Huub Oosterhuis schreef tijdens zijn studie Nederlandse taal- en letterkunde in Groningen, zijn eerste kerklied 'Zolang er mensen zijn op aarde'. Zes jaar later, in 1964, verscheen zijn eerste liedbundel: 30 liederen voor de Nederlandse liturgie. Hier valt nog een andere overeenkomst met Luther op: de 'vele herinneringen aan het volkslied in tekst en melodie'. Luther was vol van 'het wonder van mensen die zingen en zich dan ook nog samen met anderen verstaanbaar kunnen maken'. Oosterhuis, in Zien soms even (1972): 'Zingen-met-velen: je gêne en cynisme afleggen, een beetje bloot worden en je niet schamen voor elkaar.' Zijn eerste liederen schreef hij op melodieën uit Het Nederlands Volkslied van Pollmann en Tiggers, dat indertijd nog op alle katholieke scholen te vinden was. 'Volkslied' is hier geen nationalistische categorie. Oosterhuis pleitte ervoor alle nationale volksliederen te herschrijven tot vredesliederen. Zelf deed hij dat met het Nederlandse volkslied, het Wilhelmus. Dat klinkt straks om 8 uur weer bij de grote dodenherdenking op de Dam, elk jaar op 4 mei. Zijn versie noemde Oosterhuis 'Een nieuw volkslied tegen de derde wereldoorlog'. Het gaat zo en we kunnen het misschien meezingen.

Lied tegen de derde wereldoorlog

Wij die met eigen ogen
de aarde zien verscheurd
maar blind en onmeedogend
ontkennen wat gebeurt:
dat oorlog is geboden
en vrede niet mag zijn,
dat mensen mensen doden
dat wij die mensen zijn.
Wij die nog mogen leven

van hoop en vrees vervuld,
aan machten prijsgegeven
aan meer dan eigen schuld,
wij die God weet hoe verder
tot hiertoe zijn gespaard,
dat wij toch nooit erkennen
het recht van vuur en zwaard.

Dat wij toch niet vergeten
waartoe wij zijn gemaakt,
dat diep in ons geweten
opnieuw het licht ontwaakt,
dat in ons wordt herschapen
de geest die overleeft,
dat onze lieve aarde
nog kans op redding heeft.

Luther was een laatmiddeleeuwse man, die behoorlijk grof kon zijn, zeker als het over vijanden ging: over Turken (moslims), Papen en natuurlijk de Joden, die eeuwige zondebokken.
Dat zijn voor Huub Oosterhuis en hopelijk voor ons allang geen vijanden meer. Maar in zijn nieuwste bewerkingen – 150 Psalmen vrij (2011) – zijn de psalmen minstens even fel realistisch, politiek geëngageerd en moreel veeleisend als Luthers liederen en toespraken, soms op het irritante af. Velen vinden de Psalmen schokkend door de haat die er regelmatig uit spreekt, de machteloze woede tegen de onrechtbedrijvers, die in de meeste psalmvertalingen worden aangeduid als 'goddelozen', alsof het om a-religieuze mensen zou gaan. Maar dat is de vertaling van het Hebreeuwse rasja wat zoveel betekent als 'onrechtbedrijvers'. Huub Oosterhuis heeft daar een gloednieuw en a-religieus woordenpaar voor uitgevonden: 'Ploert en Schender'. Dit 'januskoppel' – zeg maar: de firma 'Ploert en Schender voor al uw verschrikkingen' –, dekt de lading: een samengaan van gewetenloosheid en gewelddadigheid.

De eerste zin van Oosterhuis' nieuwe Psalter is in zijn bijna banale eenvoud geniaal. Waar in het Hebreeuws zoiets staat als: 'Welzalig (gelukkig) de man die niet wandelt in de raad der goddelozen.', durft hij te schrijven:

Psalm 1

Goed is
dat je niet doet wat slecht is
niet achter oplichters aan loopt
niet met Ploert en Schender heult
niet je schouders ophaalt
'ploert en schender, ach
zo is de wereld'.

Goed is dat je goede woorden
overweegt en wil:
heb je naaste lief die is als jij
de vluchteling, de arme, doe hen recht.
Prent ze in het hart van je verstand,
die woorden
zeg ze voor je uit
gezegend ben je

een boom aan stromen levend water
vruchten zul je dragen
blad dat niet vergeelt
het zal je goed gaan.

Oplichter
ongezegend zal je zijn.
Een storm steekt op
je waait de leegte in.

Wat bij alle grofheid van Luther opvalt is, hoe eenvoudig, innig en lieflijk sommige van zijn eerste liederen waren. Men moet ze dan eigenlijk wel lezen en horen in hun oorspronkelijke vroeg-Duitse vorm. Het klinkt, in een poging zo dicht mogelijk bij dat oer-Duits te blijven, ongeveer zo:

Van de eeuwige Vader enig kind
is wat men in de kribbe vindt
in ons armzalig vlees en bloed
verkleedt zich hier het eeuwig goed.

Die heel de wereld nooit omsloot
die ligt nu in Maria's schoot
een kind geworden, klein, sereen
dat alle ding behoudt, alleen.

Die nabijheid van die God, verkleedt in onooglijke mensen, die deelname van de in zijn hemel Verborgene aan ons aardse bestaan. Huub Oosterhuis zegt het heel anders, maar toch ook met eenzelfde 'nabijheid':

Uit uw hemel zonder grenzen
komt Gij tastend aan het licht
met een naam en een gezicht
even weerloos als wij mensen.

Als een kind zijt Gij gekomen
als een schaduw die verblindt
onnaspeurbaar als de wind
die voorbij gaat in de bomen.

Luther schreef ook de regels: 'Da jammert Gott in Ewigkeit / mein Elend übermassen.' – 'Daar treurt God in eeuwigheid over mijn niet aflatende ellende'. Een God dus die ziek is van de ellende waarin zijn schepsel zich bevindt. In zijn Psalm 69 vrij, die gaat over de mens die diep verzonken is in het bodemloos slijk van zijn ellende, moe van het roepen en schreeuwen, schrijft Oosterhuis:

de schreeuw van de kleinste god.
Machteloos strompelt hij
tussen de lijken van de namelozen
weeklagend…

Kees Kok
(volgend nummer: slot)

6. Ontmenselijken

Een man vertelt me hoe hij een vreemd uitziend iemand op straat zag urineren. Vandaar stapte hij moeiteloos over naar een uitval tegen asielzoekers. Vooreerst wist hij niet of die persoon wel een asielzoeker was. En ten tweede was er dat moeiteloos veralgemenen.

Diezelfde dag zag ik op tv de klassieker ‘The third man’ (1949). In de bekende passage op het Weense reuzenrad wijst het immorele personage, vertolkt door Orson Welles, vanuit zijn uitkijkpunt naar de mensen beneden. Hij vergelijkt ze met stippen en zegt dat het onbelangrijk zou zijn als een van hen of een paar van hen "voor altijd zouden stoppen met bewegen".

De Zwitserse rechts-populistische partij SVP misbruikt herhaaldelijk taal om politieke tegenstanders te ontmenselijken. Ze noemt hen “wormen, raven of ratten”. Wat onzalige herinneringen oproept aan de Rwandese genocide. Radio Milles Collines bestempelde Tutsi’s en politiek gematigde Hutu’s tussen juli 1993 en juli 1994 in haar uitzendingen als kakkerlakken die gedood moesten worden. In de loop van ongeveer 100 dagen gebeurde dit effectief met tussen de 500.000 en 1.000.000 mensen.

Hetzelfde ontmenselijkingsproces viel de Joden te beurt vanwege de nazi’s. En eeuwen voordien eigenlijk ook vanwege de christenen. In een leeslesje op mijn lagere school prijkte dit venijnig zinnetje ‘De Joden hebben Jezus vermoord’. En Donald Trump omschreef iedereen die een andere mening is toegedaan, als ‘ongedierte’ en ‘uitschot’.

Om terug te keren naar de asielzoekers, Hendrik Vos schreef het volgende: “We slagen erin om de bezuiniging op migratie voor onszelf te verantwoorden door asielzoekers te verontmenselijken. Als we weten wat voor trauma’s ze doorstaan hebben, hoeven we niet verwonderd te zijn dat af en toe bij iemand de stoppen doorslaan.” (uit ‘Vluchtelingen? Never mind’, column in De Standaard van 10 september 2024, p. 27)

Daartegenover staat de lijfspreuk van Jozef Noterdaeme, de vroegere principaal van het college van Torhout: ‘Magna cum reverentia Deus creavit hominem. Met grote eerbied schiep God de mens’. Ons geloof drukt ons op het hart om elke mens vol ontzag te benaderen. Dit is een aspect van de religiositeit waaraan ook de geseculariseerde mens moet vasthouden.

Ja maar, er zijn toch ook mensen die ons respect niet verdienen? Dan moeten we beseffen dat we niemand op één daad mogen vastpinnen. En dat we ook onmogelijk weet hebben van diens erfelijke aanleg, achtergrond, situatie en verleden. Waar zou ik nu staan, indien ik mij in dezelfde positie had bevonden?

(Rob)

7. Klein verhaal

Ben ik een oude zeur geworden?
Ik heb het eigenlijk al jaren maar het wordt erger…
Het begint ongeveer met de bekendmaking van de presentatoren van De Warmste Week. Hun super-enthousiasme om ‘er in te vliegen’ doet me afhaken…
Ik begrijp het niet: lachen, dansen, springen… om geld op te halen voor ‘het goede doel’, het is niet onze manier van solidariteit…
Voor ons mag de milde gift weloverwogen en bewogen ‘stilleweg’ gestort worden.

Ben ik een oude zeur als ik vind dat al die drukdoenerij bijdraagt aan de kloof tussen arm en warm, kanszoekend of kansrijk, verbonden of eenzaam…
Het opgeklopte enthousiasme werkt bij mij eerder deprimerend dan stimulerend.

En het is niet alleen maar dat..
Kerstmarkten, schaatspistes, lichtshows, vuurwerk…
Ik vermijd die plekken en massa’s, ze maken me niet gelukkig!

Het is ook de tijd van het jaar dat je om de oren geslagen wordt met folders van menu specialiteiten en delicatessen: oesters, truffels, reerug, wildgebraad… Alles met de bijpassende wijnen…
Alsof we het hele jaar al niet gezond en lekker eten…

En fonkelende feestkledij, bijzonder onpraktisch putje winter!

Het is ook geen leuke tijd om je boodschappen te doen. De winkel is herschikt voor de feestelijke aanbiedingen en de ‘spécialekes’…
Het is erg druk, klanten zijn ongeduldiger, personeel overvraagd….

En dan moet eindejaar nog komen…
Weken vooraf horen we af en toe een knal, even oefenen met dat vuurwerk…
Het ontgaat me wat daar plezant aan is: vuurwerk kopen en dan laten ontploffen tot schrik van mens en dier.
De volgende dag vinden we de resten van dit feestje in het park: kleurige hulzen, natgeregend karton, verpakkingen… Wij gaan het opruimen en keren nog eens terug met de fiets om de glazen drankflessen mee te nemen…

Ben ik een oude zeur geworden als ik blij ben als de ‘Feestdagen’ voorbij zijn, de Kerststal opgeruimd en we weer gewoon –zonder stress- mensen kunnen uitnodigen en kunnen bijpraten …

In mijn hoofd heeft de Kersttijd en het eindejaar een andere invulling.
Een tijd van dankbaar stilstaan, hoop koesteren, mensen contacteren, wensen formuleren…

In het jaaroverzicht is weinig sprake van dol enthousiasme, voor de meeste mensen op de wereld is er geen feestmaaltijd of spetterend vuurwerk.
Voor velen nauwelijks eten en drinken, soms angstaanjagend geknal en vernietigend vuur…

Het is niet slecht om stil te staan bij de realiteit van mens en milieu,
je te laten raken door het lot van anderen, te kijken of je zelf een bijdrage kan leveren om iets beter te maken, om solidair te zijn…
Ik wil de hoop behouden, positief denken en doen…

Ik ben geen oude zeur! Denk ik….

Greta.

8. Profetische theologie

Dominicaanse spiritualiteit

De orde van de Dominicanen vindt zijn oorsprong in het begin van de 13e eeuw. Ze onderscheiden zich van de abdijen door hun betrokkenheid op de wereld van de publieke ruimte. Ze worden daarom tot de zogeheten “gemengde orden” gerekend. Daarmee is bedoeld dat ze zowel een contemplatieve dimensie van studie en gebed beoefenen, als een betrokkenheid op het sociaal en maatschappelijk gebeuren. Gebed en studie zijn geen doel op zich. Ze staan in dienst van de samenleving en de kerk. Dominicaanse spiritualiteit krijgt vorm als een “over en weer” van contemplatie en actie. Beide zijn innig met elkaar verbonden en bevruchten elkaar wederzijds. Een sprekend voorbeeld hiervan vinden we in de persoon van Albert Nolan. In onze contreien niet zo bekend, maar des te meer in Zuid-Afrika. Hij is van nabij betrokken geweest bij de strijd tegen apartheid die in Zuid Afrika in zijn dagen aan de gang was.

Anti-Apartheidsbeweging

Albert Nolan wordt geboren in 1934 in Kaapstad, Zuid-Afrika, met vierde generatie Iers bloed in de aderen. Als Dominicaan doctoreert hij in de theologie en gaat die discipline doceren aan de universiteit van Stellenbosch. Geconfronteerd met de heersende politieke situatie in Zuid-Afrika en hoe de kerken daarmee omgaan, wordt hij actief in de ondergrondse anti-Apartheidsbeweging. Hij publiceert verschillende spraakmakende theologische werken. In 1983 wordt hem gevraagd of hij generaal-overste van de Dominicanen wil worden en dus naar Rome wil verhuizen, maar slaat dit af omdat hij voelt dat zijn taak in Zuid-Afrika ligt.

Kairos-document

Met een aantal medestanders publiceert hij twee jaar later het Kairosdocument. Het gaat om een lijvig document waarin de urgentie van een radicale ommekeer in de menselijke relaties in Zuid Afrika wordt bepleit. Kairos betekent: nù is het moment er, nù moet het gebeuren. Er moet een einde komen aan elke vorm van maatschappelijke discriminatie op grond van huidskleur of afkomst. Evenzeer dient er geprotesteerd te worden tegen het misbruik van Bijbelse teksten ten voordele van de apartheidspolitiek. Het Kairosdocument vindt gehoor en wordt door sommige kerkelijke autoriteiten veroordeeld. Als gevolg daarvan moet Nolan onderduiken, achternagezeten door de veiligheidsdiensten. Later wordt hij gelauwerd voor zijn verdiensten door de Zuid-Afrikaanse overheid en krijgt hij binnen de Dominicaanse orde de eretitel van “Magister in de heilige theologie”. Hij sterft, 88 jaar oud, in 2022 in Johannesburg.

Contextuele theologie

Albert Nolan is één van de voortrekkers van de contextuele theologie. Het gaat om een relatief nieuwe theologische strekking die antwoorden zoekt op vragen die verweven zijn met de concrete context waarin mensen leven. Daarom is bijzondere aandacht voor deze context onontbeerlijk.

Albert Nolan wordt geboren in een land dat sinds de 17e eeuw gekoloniseerd is door Portugezen, Nederlanders en Britten. Het meest bekend zijn wellicht de Boerenoorlogen die tegen de Britten werden uitgevochten. In 1913 wordt de “Land Act” uitgevaardigd die het grondgebied grotendeels (87 %) aan de blanken toewijst. 70 % van de bevolking wordt met geweld gedwongen te leven op wat overblijft aan beschikbare grond. In 1948 worden regels voor rassenscheiding officieel ingevoerd. Het is een systeem dat gekenmerkt is door discriminatie, onderdrukking en gewelddadig optreden ten aanzien van de als minderwaardig beschouwde zwarte of gekleurde bevolking. Demonstraties worden meedogenloos met geweld gesmoord. Zo gebeurt het in Sharpeville op 21 maart 1960 waar ongewapende demonstranten onder vuur worden genomen met 69 doden tot gevolg. Ook de opmars in Soweto van 20 000 studenten waar 176 mensen worden gedood is in de herinnering gegrift gebleven.

Nelson Mandela

Zuid-Afrika is niet de enige plek ter wereld waar mensen gediscrimineerd worden op grond van hun huidskleur of afkomst. Rosa Parks, Amerikaanse burgerrechtenactiviste, is reeds in 1955 gearresteerd omdat ze weigerde haar plaats in de bus af te staan aan blanke reizigers, zoals het door de apartheidswet was verordonneerd. Haar voorbeeld brengt een beweging op gang die onder meer wordt opgenomen door Martin Luther King die in 1963 zijn beroemde toespraak houdt “I have a dream”. Het is de droom van het einde aan alle discriminatie. “All men are created equal”. In Zuid-Afrika is het Nelson Mandela die een icoon wordt van de vrijheidsstrijd. Hij wordt 27 jaar op Robbeneiland opgesloten en veroordeeld tot dwangarbeid. Het zijn profetische stemmen die roepen om gerechtigheid.

De roep om gerechtigheid

De roep om gerechtigheid wordt ook gehoord in allerlei basisgroepen overal in de wereld waar de Bijbelse verhalen gelezen worden. Vooral het verhaal van de uittocht uit het slavenhuis van Egypte spreekt aan. Het gaat niet om een sprookje en ook niet om wat ooit in een ver verleden is gebeurd. “Dit is ons verhaal” klinkt het. Wij zijn de mensen die als slaven worden behandeld, die hopen op een nieuwe toekomst. Deze interpretatie van de Bijbelse verhalen staat haaks op de duiding die de blanke christelijke kerken in Zuid-Afrika er aan geven. Deze laatsten grijpen graag terug naar het verhaal van de toren van Babel uit het boek Genesis (Genesis 11, 1-9) waar God er zelf voor zorgt dat mensen verspreid geraken over heel de wereld. Zo heeft God het dus gewild. Het verschil van volken en rassen en talen is Gods wil. Zo ook de apartheid. “Apart” naar het voorbeeld van de Israëlieten die zich afzijdig dienden te houden van andere volkeren toen ze uit ballingschap waren teruggekeerd en hun identiteit zuiver wilden houden. Zo dienen de zwarten de plaats te ruimen voor de blanke bevolking in Zuid-Afrika. De slotsom van deze interpretatie luidt: “Apartheid is een religieus te rechtvaardigen ideologie”.
Het is een situatie die roept om gerechtigheid. Deze klinkt wereldwijd en dus kunnen ook Dominicanen niet afzijdig blijven. Zij mogen dan mensen zijn die zich toeleggen op studie, de studie is nooit een doel op zich. De studie heeft te maken met het verwerven van inzicht in wat zich voordoet. Het gaat er om een kritische kijk te ontwikkelen die meteen een oproep is tot handelen. Studie krijgt een heel eigen gezicht.

Dominicaanse bevrijdingstheologen

Er zijn vanaf de jaren 70 verschillende Dominicanen die hun studie en hun engagement in deze zin hebben vormgegeven. Aldus Gustavo Guttierez die in 1971 zijn boek publiceert “Naar een theologie van de bevrijding”. Het is een boek dat wereldwijd aandacht geniet. Het helpt mensen niet alleen te zien wat er aan het gebeuren is, het helpt ook begrijpen welke de mechanismen zijn die deze toestand veroorzaken. Het is in deze beweging dat Albert Nolan zich engageert, betrokken in de strijd tegen apartheid.
Studie is in de Dominicaanse visie geen doel op zich, ze staat in dienst van een rechtvaardige maatschappelijke orde waar de armsten en kleinsten de centrale plaats verdienen. Er zijn nog meer figuren die hun studie in die geest verder hebben ingezet. Zoals Frei Betto, een Braziliaanse dominicaan, die zich metterdaad geëngageerd heeft in de Braziliaanse politiek. Hij was onder meer adviseur en mentor van Luiz Inàcio da Silva. Hij heeft zich ingezet voor de dialoog tussen marxisme en christelijk geloof. In die context ontmoet hij Fidel Castro verschillende keren en hadden ze meerdere uitgebreide gesprekken. Ook ten tijde van de perestroika van Gorbatsjev is hij betrokken bij het bewerkstelligen van een vreedzame samenwerking tussen de Russisch ortodoxe kerk en de communistische partij van de Sovjet Unie.

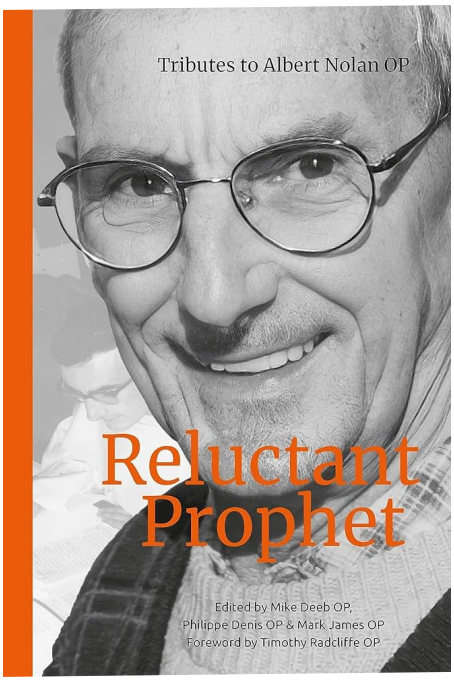
Schillebeeckx

Zo heeft ook in onze contreien E. Schillebeeckx zijn bijdrage geleverd. Van hem is de term “negatieve contrastervaring”. Theologie moet geworteld zijn in de concrete realiteit. Welnu, dààr stoten we tegen

situaties waarvan moet gezegd worden: dit is niet meer menselijk, dit kàn niet de weg zijn die we als mensengemeenschap willen gaan. Theologie is geen theorie. Het gaat er om vanuit de ervaring te zoeken hoe het volmenselijke kan worden gerealiseerd. Theologie wordt bevrijdingstheologie zonder meer.
Dat betekent niet dat hiermee de vragen op een simpele manier kunnen beantwoord worden. Blijft uiteraard de vraag: hoe reageer je op zoveel onrecht? Ook in de basisbewegingen leven allerlei vragen welke reactie geoorloofd is als christen gelovigen. Zoals de vraag: kunnen dictators niet beter geëlimineerd worden? Kunnen daardoor niet veel mensenlevens gered worden! Het is de keuze geweest van de protestantse predikant D. Bonhoeffer tijdens de tweede wereldoorlog. Hij koos er voor mee te werken aan het complot om Hitler uit de weg te ruimen. Ook religieuzen die naar Latijns-Amerika of Zuid-Afrika getrokken zijn en die daar het leven hebben gedeeld van onderdrukte mensen hebben zich dergelijke vragen gesteld. Inzet voor vrede en gerechtigheid is een Bijbelse opdracht. Hoé dit gestalte krijgt is zaak van menselijke verantwoordelijkheid.

Profetische theologie

“Profeten zijn mensen die kunnen vertellen wat de toekomst zal brengen, niet als voorspellers, maar als mensen die geleerd hebben om de tekenen van hun tijd te lezen. Het is omdat ze zo gericht zijn op en heel erg bewust van de politieke, sociale, economische en religieuze stromingen in de tijd waarin ze leven, dat profeten kunnen zien waar alles naartoe gaat.”

Deze uitspraak van Albert Nolan typeert hem. Volgens Nolan is namelijk iedereen geroepen om zo’n profeet te zijn. Dat is geen makkelijke taak, het is er een met moeilijkheden en struikelstenen. Maar we mogen die niet uit de weg gaan, ze maken deel uit van het geheel. We kunnen dus geen toevlucht nemen tot snelle huis-, tuin- en keukenanalyses, maar moeten het werk grondig doen, naar de diepte gaan en onszelf daarbij in vraag durven stellen. Zo’n oefening kan leiden tot een oordeel, tot het onderscheiden van goed en kwaad en uiteindelijk ook tot actie om iets te proberen veranderen. “Zie, oordeel, doe”. Een slagzin die Nolan kenmerkt.
Het bracht hem ertoe om vanuit dat kader, samen met een groep voornamelijk zwarte theologen, een aantal kernpunten te formuleren over hoe Kerk zou moeten zijn. Dat denkwerk kreeg vorm in het Kairos-document, in de eerste plaats gericht aan de kerken van Zuid-Afrika, die heel erg verdeeld waren. De tekst klinkt na 40 jaar nog best actueel.

Kairos-document

Het Kairos-document telt 5 hoofdstukken. In de eerste drie wordt een analyse gemaakt van de verdeeldheid onder de Zuid-Afrikaanse christenen. Sommigen kiezen de kant van het Apartheids-regime, een groter deel die van de verdrukte meerderheid. Er is geen eenheid. Daarnaast is er ook een “God met ons”- staats-theologie die Bijbelteksten misbruikt om de heersende orde te rechtvaardigen. Ook vele kerken hebben een dubbelzinnige opstelling tegenover het regime. Zo houden ze voor dat christenen altijd geweldloos moeten blijven. Daartoe doen ze onder andere beroep op de tekst uit de vlakterede van Lucas waar hij het heeft over het toekeren van de andere wang en het beminnen van de vijand (6, 27-35). Maar ze benoemen het staatsgeweld en het maatschappelijk onrecht onder de vorm van racisme en economische ongelijkheid niet. Albert Nolan zegt over die evangelietekst trouwens: dit gaat over vergelding, dat we kwaad niet met kwaad mogen vergelden, het zegt niets over het recht op zelfverdediging of het verdedigen van anderen tegen geweld. Kortom, de kerken zijn hun profetische vaardigheid kwijt.
Daarom is er nood aan een profetische theologie. We moeten terug naar de Bijbel en op zoek naar boodschappen die betekenisvol zijn voor wat we vandaag beleven. Het kan niet anders dat daaruit actie

zal volgen, ommekeer en misschien ook vervolging. De Bijbel staat immers vol verhalen over bevrijding uit verdrukking en lijden, niet alleen in het oude testament. Ook Jezus verbond zichzelf met de armen en de verdrukten, hij was totaal solidair met hen. Hij werd mede-slachtoffer. De Bijbel kan in die zin dus alleen maar gelezen worden als een boodschap van bevrijding en hoop. Om het met Psalm 9 te zeggen: “God vergeet de armen niet, voor de zwakken is niet alle hoop verloren.”

Oproep tot actie

De opstellers van het Kairos-document besluiten met een oproep tot actie en ommekeer. Kies de juiste kant. Dat is de enige weg om eenheid te herstellen. Die kan alleen gevonden worden waar we ons met Jezus aan de kant van de armen en verdrukten scharen. Dat betekent dat christenen geroepen worden om actief deel te nemen aan de strijd voor bevrijding en een rechtvaardige maatschappij, door middel van boycots en alle vormen van geweldloos verzet. Kerken moeten die beweging vooral aanmoedigen en steunen.

De machten van de duisternis benoemen

Maar ook de interne werking van de kerken moet onder de loep genomen worden. Als er in vieringen gesproken wordt over de machten van de duisternis, mogen die ook expliciet benoemd worden. Als we de eenheid prediken, mag die ook concreet maatschappelijk gemaakt worden en moet de omfloerste en vage taal verduidelijkt worden met voorbeelden die uit het leven gegrepen zijn. Veel van wat gebeurt in de kerken heeft immers geen betekenis voor de armen en de verdrukten. Onze diensten en sacramenten moeten omgevormd worden tot ze echte religie, echte verbinding bewerkstelligen. Of nog: kerken moeten niet bidden voor politieke verandering, maar mensen ondersteunen en op de been brengen om die politieke verandering te doen slagen.

Albert Nolan zag Jezus als een radicale sociale hervormer die de sociale, politieke en religieuze context van zijn tijd uitdaagde. Wat Jezus leerde en deed, was gericht op gerechtigheid, op mededogen en solidariteit met de verdrukte mens, de mens aan de rand, geheel in lijn met de boodschap die doorheen de hele Bijbel klinkt. Nolan ziet dat als: “Gods wil doen”, waarbij hij die omschrijft als: “Wat God voor ons wil is het algemeen belang – wat goed is voor ons allemaal, wat goed is voor het hele universum.”

Hopen tegen alle wanhoop in

Blijft dat een verre droom? We leven in tijden waarin wanhoop de boventoon voert, het optimisme dat alles zomaar goed komt, heeft een knauw gekregen. Dit is onze context vandaag. Nolan noemt dat geen ramp, maar een kans om als christenen bakens van hoop te zijn in deze wereld. Want voor Christenen is er hoop, zelfs tegen alle wanhoop in. Dat is zo volgens Nolan omdat onze hoop niet gebaseerd is op uiterlijke tekenen, maar op het diepe vertrouwen in de Ene Alomvattende. De hoop dat Gods wil kan geschieden en dat die nu aan het geschieden is in honderdduizenden kleine daden. Dat kunnen we zien doorheen de geschiedenis, waar de tegenkrachten het keer op keer niet halen en barmhartigheid en liefde altijd sterker blijken.

We hopen tegen alle wanhoop in, want in die duisternis zien we hier en daar de contouren van nieuwe toekomst, van nieuw leven. Oorlogen die golven van solidariteit teweegbrengen, kerk- en andere leiders die na de onthulling van het zoveelste schandaal niet alles bij het oude kunnen laten.

Wat echter belangrijker is dan hoopvol te zijn, is om hoopvol te handelen. Het beste dat we als Christenen in deze tijd van wanhoop kunnen doen, is te blijven hoopvol verder werken. Op die manier zullen we een aanmoediging zijn voor ieder die de hoop heeft verloren. We mogen die droom niet laten vallen.

Jo Vanhoorde
Ignace D’hert o.p.

9. Arizona en gevangen

Maatregelen van de Arizona-coalitie ter bestrijding van de gevangenisoverbevolking: een ramp die we moeten voorkomen

Deze boodschap kwam er voor de "Nationale Dagen van de Gevangenis" (van 14 tot 24 november 2024). Tijdens deze periode werden er door heel België evenementen georganiseerd om het publiek te informeren over de realiteit van het gevangeniswezen en de mensen die in onze naam worden opgesloten.

Wij, als gedetineerde personen, ex-gedetineerde personen en hun naasten, als mensen die werken met gedetineerde personen en hun families, als onderzoekers in de sociale wetenschappen, en als mens, zijn diep verontrust door de maatregelen die de onderhandelaars van de ‘Arizona’-coalitie overwegen om "de overbevolking in gevangenissen aan te pakken".

Het is inderdaad dringend nodig om actie te ondernemen: de overbevolking in gevangenissen heeft rampzalige gevolgen, zowel voor de gedetineerde personen en hun naasten, als voor het personeel dat in de gevangenissen of in de bredere strafrechtketen werkt. De “overbevolking” in se is slechts het topje van de ijsberg. De kern van de problematiek is de toename van het aantal gedetineerde personen en overmatig gebruik van gevangenisstraf. Het aantal opgesloten mensen in België is nog nooit zo hoog geweest: meer dan twaalfduizend personen!

De onderhandelaars van de Arizona-coalitie stellen onder andere voor om nog meer gevangenissen te bouwen. Sommige van deze projecten kunnen we omschrijven als 'gevangenisgetto’s'. Zo zijn er voorstellen om gedetineerde personen onder te brengen in containers, op het water (in gevangenisschepen), en zelfs in het buitenland. Bovendien wil men de toegang tot voorwaardelijke invrijheidstelling bemoeilijken, terwijl die juist bedoeld is om gedetineerde personen hun straf buiten de gevangenis te laten uitzitten, onder begeleiding van een justitieassistent, om hun re-integratie te vergemakkelijken en recidive te voorkomen. Bovengenoemde voorstellen zijn ronduit contraproductief.
Experten herhalen het keer op keer: het bouwen van nieuwe gevangenissen is nooit de oplossing geweest, integendeel. België is lid van de Raad van Europa, die aanbevelingen heeft aangenomen om de gevangenisoverbevolking aan te pakken en daarbij benadrukt dat uitbreiding van de gevangeniscapaciteit niet het pad is dat we moeten bewandelen. Telkens wanneer nieuwe gevangenissen worden gebouwd, worden die ook snel gevuld.

Hoewel de stijgende gevangenispopulatie en de bijhorende grotere vraag naar gevangeniscapaciteit vaak wordt gerechtvaardigd vanuit een buikgevoel dat er meer criminaliteit is, is de werkelijkheid veel complexer. Politiecijfers tonen immers geen inflatie van geregistreerde criminaliteit aan. Demografische statistieken rechtvaardigen ook geen dergelijke toename van de gevangenispopulatie. De oorzaken van de toename van het gebruik van gevangenisstraf zijn multifactorieel, maar liggen vooral in het feit dat gevangenissen voornamelijk de meest kansarme en gemarginaliseerde mensen opsluiten: "de armen, de vreemdelingen en de geesteszieken". Als de toekomstige regering werkelijk de gevangenisstraf als “ultimum remedium” wil inzetten en dus minder beroep wil doen op gevangenissen, moet dit gebeuren via sociale maatregelen. Ook actoren uit de strafrechtketen dienen zich enkel op de gevangenisstraf te beroepen als “laatste redmiddel”, terwijl die vandaag geregeld nog als “de enige echte straf” blijft gezien worden.

De gevangenis zondert individuen tijdelijk af van de samenleving, maar daar blijft het bij. De problemen die hen achter de tralies hebben gebracht – zoals een gebroken levenspad, sociale uitsluiting, armoede, geestelijke gezondheidsproblemen of verslavingsproblematiek – worden geenszins in de gevangenis opgelost. Integendeel, ze worden versterkt. Gedetineerde personen worden armer, raken verder uitgesloten en hebben geen of beperkte toegang tot zorg voor hun fysieke en mentale gezondheid. Ook slachtoffers zijn niet gebaat bij het huidige systeem: gedetineerde personen bevinden zich vaak in een situatie waarin ze niet in staat zijn om herstelmaatregelen te nemen. De voorwaardelijke invrijheidstelling, daarentegen, biedt juist de mogelijkheid om mensen te begeleiden bij hun terugkeer in de maatschappij en recidive te voorkomen, met de mogelijkheid om rekening te houden met de slachtoffers.

Gevangenissen zijn dus niet alleen ineffectief, ze zijn ook duur, ontzettend duur. Enerzijds zijn er de maatschappelijke kosten: gedetineerden lijden onder de slechte detentieomstandigheden, net als hun naasten en het personeel dat in deze omstandigheden werkt. Anderzijds zijn er de financiële kosten. Een derde van het budget en 40% van het personeel van de Federale Overheidsdienst Justitie wordt besteed aan de Algemene Directie Penitentiaire Inrichtingen [1]. De bouw van negen nieuwe gevangenissen via publiek-private samenwerking in de vorm van Design Build Finance Maintain-contracten zal over de duur van die contracten (25 jaar) in totaal 3,8 miljard euro kosten [2]. Dat komt neer op een bedrag van 980.898 euro per plaats. De nieuwe gevangenis in Haren alleen al kostte bijna 1 miljard euro.

Dit is geweten door onze politici. Het is misleidend om te beweren dat het opsluiten van meer mensen voor langere periodes het probleem van recidive zal oplossen. Is dit echt de samenleving die we willen?
Er bestaan wel degelijk effectieve maatregelen om gevangenissen leeg te maken. Naast een algemeen reductionistisch beleid waarin gevangenisstraffen maximaal vermeden worden, zijn deze maatregelen voornamelijk sociaal van aard. Met meer sociale ondersteuning kunnen we dak- en thuislozen, die criminaliteit plegen om te overleven, uit de gevangenis houden. Met toegankelijke gezondheidszorg en voorzieningen voor verslavingszorg kunnen we nog meer mensen uit het gevangenissysteem halen. En door verblijfsvergunningen niet in te trekken van mensen die al hun banden in België hebben, kunnen we ook voorkomen dat zij achter de tralies belanden.

Open brief geschreven door Olivia Nederlandt (UCLouvain) en Aurore Vanliefde (KU Leuven)

---

[1] Voyez pour 2020, 30% du budget justice est consacré aux prisons (soit 666 millions d’euros, le budget total étant de 1.999 millions d’euros) : https://justice.belgium.be/fr/statistiques/moyens/budget_evolution_2016_2020.

[2] Cour des Comptes, Nouvelles prisons en partenariat public-privé – vers une meilleure maîtrise des contrats DBFM, juin 2023.

10. In memoriam Gustavo Giuttérez

Op maandag 22 oktober 2024 stierf, 96 jaar oud, Gustavo Gutiérrez. Hij wordt algemeen beschouwd als founding father van de bevrijdingstheologie. Gutiérrez stierf aan een longontsteking in het dominicanenklooster in Lima, waar hij woonde.

De uitvaart vond op 24 oktober plaats in de basiliek van de Allerheiligste Rozenkrans in de Peruaanse hoofdstad. De aartsbisschop van Lima was de hoofdcelebrant. Kort voor de begrafenis begon, waarbij naar schatting zo'n 1000 mensen aanwezig waren, zette het Vaticaan een video op zijn YouTube-kanaal. Daarin noemde paus Franciscus Gutiérrez 'een man van de kerk', die wist te zwijgen als hij moest zwijgen en wist te lijden als het zijn beurt was om te lijden, wiens apostolisch werk veel vrucht had gedragen en die veel rijke theologie had voortgebracht.

Dubbel eerherstel

In de jaren tachtig en negentig lag Gutiérrez' theologie in Rome sterk onder vuur. Gutiérrez werd rond de millenniumwisseling dominicaan, omwille van de voortdurende botsingen met de toenmalige aartsbisschop van Lima. Er was dus tijdens de begrafenis sprake van een dubbel eerherstel. Overigens had in 2011 de toenmalige prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer, Gerhard Müller, Gutiérrez' theologie al nadrukkelijk orthodox verklaard. In 2018 bedankte paus Franciscus hem bij gelegenheid van zijn negentigste verjaardag voor zijn theologische dienstwerk, met name voor de introductie van de lang omstreden 'voorkeursoptie' voor de armen en de miskenden van de samenleving.
Nu is de bevrijdingstheologie niet door Gutiérrez gesticht. Zij kwam in het kielzog van het Tweede Vaticaans Concilie op verschillende plaatsten tegelijkertijd op. Voor mijn eigen beeld en receptie van de bevrijdingstheologie is het werk van Gutiérrez echter wel van groot belang geweest. Vandaar dat ik hem hier graag gedenk.

Baanbrekend

Het was vooral dankzij zijn Theologie van de bevrijding, het baanbrekende boek van zijn hand waarvan in 1971 de eerste Spaanse editie verscheen, dat ik al vroeg in mijn theologiestudie de intuïtie kreeg dat niet de inzet voor een betere samenleving het belangrijkste aspect was van deze theologie.
Fundamenteel was de overtuiging dat God in de geschiedenis aan het werk was door het verzet van de armen tegen hun armoede.
Voor Gutiérrez was theologie wat hij noemde 'de tweede stap'. Dat werd door tegenstanders geïnterpreteerd als ideologisering van de theologie ten dienste van een politiek project, de bevrijding van de armen en onderdrukten door middel van klassenstrijd.

Voor Gutiérrez was het engagement met de armen in hun inzet voor een menselijk leven echter in de eerste plaats een spirituele zaak. Daar was God aan het werk. Dat armen en gemarginaliseerden zich begonnen te manifesteren als dragers van verlangen naar en inzet voor bevrijding, was voor hem een 'teken van de tijd', om de uitdrukking van het Tweede Vaticaans Concilie te gebruiken. Daarin kwam aan het licht dat de God wiens koninkrijk Jezus verkondigde ook in de huidige geschiedenis nog werkzaam was.

Geen politieke lezing van het evangelie

Anders dan veel voor- en tegenstanders dachten, was bevrijdingstheologie dus geen politieke lezing van het evangelie. Het was veeleer een evangelische lezing van de geschiedenis, inclusief de politiek. Mijn dissertatie, in 1990 verschenen als Sporen van de bevrijdende God, was een poging te laten zien dat dit uiteindelijk ook voor andere vormen van bevrijdingstheologie gold, in en buiten de bakermat van Latijns-

Amerika. Maar het was Gutiérrez die mij hiervan bewust heeft gemaakt.
Gaandeweg ontdekte ik hoezeer Gutiérrez beïnvloed was door het werk van Marie-Dominique Chenu (1895-1990), Yves Congar (1904-1995) en niet te vergeten mijn eigen leermeester, Edward Schillebeeckx (1914-2009). De wijze waarop Gutiérrez theologie verstond niet als een reeks abstracte speculaties over God, maar als reflectie op een geleefde spiritualiteit, lag direct in het verlengde van Chenu's herontdekking van de historiciteit van de theologie vanwege haar verbondenheid met de geleefde tijdgeest. Zijn dynamische visie op de traditie van de kerk had belangrijke impulsen te danken aan de reflecties daarover van Congar. Zijn inzicht in het theologische belang van het verzet van de armen is direct verwant aan de visie die Schillebeeckx aan het einde van de jaren 1960 ontwikkelde over wat hij de 'contrastervaring' noemde, de allereerst existentieel ervaren zekerheid dat het lijden van de wereld en het lot van grote groepen mensen niet overeenkomt met hoe het zou moeten zijn. En dus om verzet vraagt.
Dat de menselijke geschiedenis en alles daarbinnen met God verbonden is, herontdekte Gutiérrez in de spiegel van de visie op de geschiedenis van Karl Marx (1818-1883). Er is hem daarom verweten dat zijn theologie op ontoelaatbare wijze van het marxisme afhankelijk was. Gutiérrez vond zelf achteraf ook dat hij zich op sommige punten iets te veel had laten meeslepen door een al te eenzijdig strijdbare en constructivistische visie op christelijk geloof en christelijke inzet.

'Variant van het inzicht van Thomas van Aquino'
Hij bracht op dit punt enkele belangrijke nuanceringen aan in zijn Theologie van de bevrijding. Om zijn positie te verduidelijken schreef hij bovendien ook nog altijd goed leesbare boeken over spiritualiteit. In Drinken uit de eigen bron, in het Spaans verschenen in 1983, laat hij zien hoe een geleefde spiritualiteit die zowel aanknoopt bij de Bijbel als bij hun eigen ervaringen, de armen weerbaar maakt tegenover illusies en valse ideologieën. Naar aanleiding van het Bijbelboek Job schreef hij in 1985 over de omgang met het lijden in het licht van een God die het lijden van de onschuldige niet wil.
Wat Gutiérrez uiteindelijk herontdekt heeft, is naar mijn overtuiging niets anders dan een variant van het inzicht van Thomas van Aquino dat God indirect en 'bemiddeld', maar reëel gekend wordt door en in onze eindige en historische werkelijkheid. Een andere toegang is er niet. Ook Gods openbaring komt tot ons via de schepping en de geschiedenis. Ik heb de laatste jaren twee keer Theologie van de bevrijding gelezen met hedendaagse studenten met uiteenlopende achtergronden. Het boek wordt inmiddels beschouwd als een klassiek werk dat elke theoloog of religiewetenschapper eigenlijk gelezen moet hebben. Opvallend is hoezeer studenten nog altijd verrast zijn dat je op deze manier theologie kunt bedrijven. Dat is mooi, maar ook enigszins treurig voor een boek van meer dan vijftig jaar oud.

Bartolomé de las Casas
Ik denk dat voor hemzelf het werken aan zijn grote boek over de dominicaan Bartolomé de las Casas (1484-1566) een belangrijke rol speelde. In aansluiting bij de prediking van een groepje dominicanen onder leiding van António de Montesinos (1475-1546) keerde De las Casas zich fel tegen de uitbuiting van de oorspronkelijke bewoners van Zuid-Amerika. Officieel was de wijze waarop zij behandeld werden erop gericht om ze tot christenen te maken. De Montesinos en De las Casas zagen echter in de martelingen en de minachting die hen ten deel viel het beeld van de lijdende Christus. En daarmee dus de kolonisten als zijn vervolgers.
Gutiérrez zag in hem een voorloper van de bevrijdingstheologie, en hij had al vroeg het pastoraal centrum in Lima van waaruit hij praktisch actief was naar hem genoemd. Maar als iemand van gedeeltelijk indiaanse bloed zal hij zich door de figuur van De las Casas, die de bijnaam droeg ' verdediger van de indianen', ook persoonlijk getroost hebben gevoeld. De eerste Spaanse editie van zijn omvangrijke studie over Las Casas verscheen in 1992, midden in de tijd dat Gutiérrez in eigen land van zijn eigen bisschop veel tegenstand ondervond.

'God is voor ons uit de geschiedenis aan het veranderen'
Gutiérrez liet mij de noodzaak inzien om met de geslotenheid van het geseculariseerde beeld van de geschiedenis te breken. Een God die vooral via onze individuele ziel in de wereld aanwezig is, is te weinig. God is voor ons uit, de geschiedenis aan het veranderen en nodigt ons vanuit de toekomst die Hij zo tot stand brengt uit om mee te doen.
Dat zo velen tot op de dag van vandaag het belang van dit inzicht niet inzien, laat staan dat zij het zouden herkennen in het werk van Gutiérrez, verbaast mij al sinds wij als studenten in 1978-79 in een werkcollege in Nijmegen Theologie van de bevrijding lazen. Dat good old Gustavo van aangezicht tot aangezicht de God ziet die hij heeft verkondigd zonder af te laten of zich te laten ontmoedigen, leidt voor mij geen twijfel. Midden tussen de armen aan wie naar het woord van Jezus het koninkrijk der hemelen behoort.

Erik Borgman, lekendominicaan en emeritus-hoogleraar Publieke Theologie

---

(1) uit de nieuwsbrief van de dominicanen van België en Nederland (artikel lichtjes ingekort door de redactie)

11.Wie wil daar nu deel van uitmaken?

“Dag nonkel Robert!”
Ik had haar niet direct herkend. Ze had dan ook een nieuwe look: Heleen, mijn oudste achternicht. Ik ben namelijk al zeventien keer grootnonkel: van de kleinkinderen van mijn zussen en broer. De oudste is 27 jaar, de jongste 6.

Ze was samen met haar vriend Kurt op een opvoering van ‘Dikke Freddy’, alias Erik Vlaminck, een humoristische aanklacht tegen armoede in eigen land. Ons gesprek was kort. Maar ik kon alvast opmaken dat ze van evangelie en kerk geen kaas hebben gegeten. Ik had ook niet anders verwacht. Geen enkele van de zeventien, vermoed ik. Al zijn de meesten wel gedoopt.

Ze leerden elkaar kennen in Avansa, in de sociale sector dus. Dat ze aanwezig waren op ‘Dikke Freddy’ zal geen toeval zijn. Ze ergeren zich aan de oorlogen in Oekraïne en Palestina. Maar wat doe je eraan? Maar dat er een verband zou zijn tussen maatschappelijke problemen en christen zijn, dat is hen totaal vreemd. Ook dat kon ik reeds opmaken uit ons kort gesprekje.

De kerk is voor hen en voor het merendeel van hun leeftijdgenoten geen organisatie waar ze deel zouden willen van uitmaken. Want die maakt zich toch schuldig aan kindermisbruik? En in het verleden was ze toch verantwoordelijk voor de kruistochten en de inquisitie, en ook nog voor godsdienstoorlogen, en voor een flink stuk ook voor de verovering van Amerika en de kolonisatie? Dat diezelfde kerk daarnaast heel wat positiefs verwezenlijkte, willen ze best aanvaarden, maar maakt geen indruk.

Het was, als ik me goed herinner, onze professor dogma op het seminarie die zich ooit liet ontvallen: “Wij moeten God niet verdedigen. Als Hij bestaat zal Hij zichzelf wel verdedigen.” Hetzelfde geldt voor de kerk. We moeten haar niet willen verdedigen. We kunnen alleen proberen zelf meer kerk te zijn, lichaam van de meelevende en bevrijdende Christus in het hier en nu. Dat expliciet christelijke is niet eens een noodzaak: het volstaat om, tezamen met een aantal welmenende mensen, de kant te kiezen van de Dikke Freddy’s van deze wereld.

(Rob)

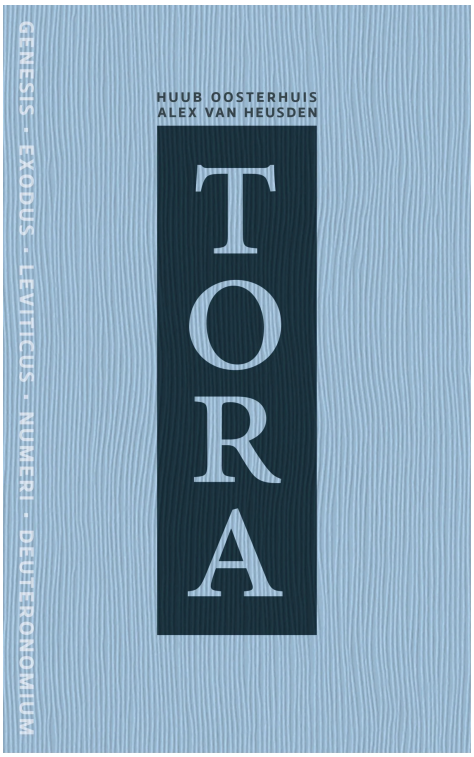
12. Nieuwe Toravertaling Oosterhuis

Colet van der Ven, journaliste en weduwe Huub Oosterhuis

Met het oor van de dichter

25 jaar geleden, in 1999, verscheen Genesis, het eerste van de vijf boeken van Mozes, in een vertaling van de hand van Huub en Alex van Heusden. Huub organiseerde daaromheen een serie van tien bijeenkomsten in de Rode Hoed, die als titel meekreeg: De hele bijbel gelezen en uitgelegd. Ik herinner me dat ik het – met mijn korte aandachtspanne – best veel en lang vond, maar dit soort marathonsessies pasten Huub als een jas. En niet alleen hem. Acteurs als Hans Croiset en Marjon Brandsma en Ton Lutz stortten zich vol enthousiasme op het lezen van de teksten voor een gretig publiek. In de vijftien jaar daarna volgden vertalingen van Exodus en Numeri – die ook als boek werden gepubliceerd – en daarna volgden de niet uitgegeven vertalingen van Leviticus en Deuteronomium. Voor Alex en Huub een belangrijk project.

Het was de joodse rabbijn Yehuda Aschkenasy die Huubs lezing van de bijbel ingrijpend beïnvloedde. Begin jaren zeventig was Huub bij hem in de leer. Aschkenasy opende hem de ogen voor de hele bijbel als een oerjoods boek. Voor Huub ‘het boek van zijn leven’, zoals ook de titel van een van zijn publicaties luidt. Hij schreef daarover: ‘Ik heb een boek of liever: een boek heeft mij.
Dat joodse boek Bijbel met zijn woorden over recht en vrede en alle dingen nieuw. En ik herken ze in elkaar, dat boek in mensen, mensen in dat boek. Ik herken dezelfde grote liefde, inclusief wanhoop, twijfel en gemis; ik zie en lees hetzelfde geloof, dezelfde intuïtie, dat wij niet voor de afgrond zijn gemaakt.’

‘Ik zie en lees dat wij niet voor de afgrond zijn gemaakt’

Hij raakte er niet over uitgedacht en uitgeschreven en het vertalen was een uitgelezen gelegenheid om de diepste lagen van de tekst te verkennen.
Aanvankelijk vertaalden Alex en Huub in Leerhuis, het pand naast de Rode Hoed, daarna in De Nieuwe Liefde. Toen ze aan de afrondende fase begonnen: de vertaling van alle vijf de boeken tegen het licht houden, en hier en daar grondig herzien, gebeurde dat – vanaf het voorjaar van 2022 – bij ons thuis. En

zo kreeg ik een inkijkje in de samenwerking. Alex meldde zich in de middag, haalde een reeks vertalingen plus de oorspronkelijke Hebreeuwse grondtekst uit zijn tas, stelde ze in slagorde op, op de houten tafel in de huiskamer en draaide zijn vulpen los. Huub zat tegenover hem, met zijn rug tegen de boekenkast – hij vond rugdekking prettig – hun eigen vertaling voor zich met, zoals in bijna al zijn boeken, vele krabbels en correcties in de kantlijn.

‘Boeken in slagorde opgesteld op de houten tafel’
En dan begonnen ze. Alex vertaalde zo letterlijk mogelijk, gaf Huub op verzoek inzicht in keuzes van eerdere vertalers, en Huub proefde met zijn dichters-oor de verschillende mogelijkheden, wikte en woog en zei dan: dit is het woord. Soms ook bleef het lang stil. Heel lang. Dan zocht Alex in het ene boek, dan weer het andere en dan weer in het ene. Soms viel ik in een gesprek over een rabbijnse traditie, maar naarmate de middag vorderde dwaalden de gesprekken steeds verder af naar kleine gebeurtenissen in de Ekklesia of grote gebeurtenissen in de wereld. Gelukkige uren voor allebei.

Nu te bestellen in de betere boekhandel. De vijf boeken van Mozes vertaald en toegelicht.
808 blz. Genaaid gebonden.

13. Wensen

En de wolf zal met het lam verkeeren, en de luipaard bij den geitenbok nederliggen, en het kalf en de jonge leeuw en het mestvee te zamen, en een klein jongsken zal ze drijven; de koe en de beerin zullen te zamen weiden, hare jongen zullen te zamen nederliggen, en de leeuw zal stroo eten gelijk de os; en een zoogkind zal zich vermaken over het hol van eene adder, en een gespeend kind zal zijn hand uitsteken in den kuil van den basilisk. (Statenbijbel 1930, Jesaja 11,6-8)

Dan zal een wolf zich neerleggen naast een lam, een panter vlijt zich bij een bokje neer; kalf en leeuw zullen samen weiden en een kleine jongen zal ze hoeden. Een koe en een berin grazen samen, hun jongen liggen bijeen; een leeuw eet stro, net als een rund. Bij het hol van een adder speelt een zuigeling, een kind graait met zijn hand naar het nest van een slang. (NVB21, Jes. 11,6-8)

Le loup habite avec l’agneau, la panthère se couche près du chevreau, veau et lionceau paissent ensemble sous la conduite d’un petit garçon. La vache et l’ourse lient amitié, leurs petits gîtent ensemble. Le lion mange de la paille comme le boeuf. Le nourrisson s’amuse sur le trou du cobra, sur le repaire de la vipère l’enfant met la main. (Bible de Jérusalem,Jes. 11,6-8)

Dann wird der Wolf beim Lamm als Flüchtling unterkommen, und der Leopard wird beim Böckchen lagern; Kalb, Junglöwe und Mastvieh leben zusammen, ein kleines Kind treibt sie.
Kuh und Bärin werden weiden, gemeinsam werden ihre Jungen lagern, und der Löwe wird wie das Rind Stroh fressen. Der Säugling wird vergnügt an der Höhle der Kreuzotter spielen,
und nach dem Loch der Giftschlange wird das Kleinkind mit seiner Hand patschen. (Bibel in gerechter Sprache, Wir sind Kirche)

The wolf will live with the lam, the leopard will lie down with the goat, the calf and the lion and the yearling together; and a little child will lead them. The cow will feed with the bear, their young will lie down together, and the lion will eat straw like the ox. The infant will play near the hole of the cobra, and the young child put his hand into the viper's nest. (Gideons)

! VREDE ! PAIX ! FRIEDEN ! PEACE ! PAX !

COLOFON

- Redactie: Rob Debels, Lieven Debosscher, Isabelle Maes en Bart Pieters
- Medewerkers aan dit nummer: Erik Borgman, Ignace D'hert, Kees Kok, Jo Vanhoorde, Frederique Vanneuville, Colet van der Van
- Layout: TiDee - www.tidee.be
- GDPR: Je kan de gegevens die we over je bewaren altijd opvragen, laten wijzigen of verwijderen via een mail

Geloof & leven verweven is de nieuwsbrief van Evangelie Levensnabij. Het is een driemaandelijks contactblad van christenen die hun geloof verbinden met persoonlijke en maatschappelijke levensvragen, met een bijzondere aandacht voor wie in de samenleving uitgesloten worden.

Ze voeden zich aan een Bijbelse spiritualiteit en kiezen voor een andere levensstijl. Ze opteren voor een democratisch kerkmodel en voor samenwerking met mensen die werken aan een rechtvaardige wereld vanuit een ander geloof of levensbeschouwing.

Evangelie Levensnabij is aangesloten bij Bezield Verband, een netwerk van personen en kerkgemeenschappen die in Vlaanderen een eigentijdse lichtbaken van zingeving willen zijn.